

નુખઘમા થયેલું ભયંકર
પૃથ્વી હુલડ.

(હિંદુ અને મોહમેદન કોમ વચ્ચે થયેલાં
હુલડનો હેવાલ.)

કવિતા ૩૫૯

રચનાર

કહાનશી ધર્મસિંહ

પ્રસિદ્ધ કરનાર

પુસ્તકોનેચક મહાશય

મુદ્રક:—

પારસી પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ

સ ૧૮૪૯ ઇ સ ૧૮૮૩

કિંમત ૨ આના.

૫૬

“નાથ કેસે ગજકો બદ છુડાયા
કરો જન રક્ષણ શિવ સુખકારી,
એક અરજ છે એજ અમારી. કરો (૨૬)
સકટ કટક નિવારી કૃપાળુ,
શાંતિ આપો સુખકારી,
આપની ઓથ અનાથ અમે સહ
હાથ અહો ત્રિપુરારી કરો ૧
ઝેર ઝનૂન કરો દૂર સત્વર,
સપ સુલેહ વધારી,
આર્ય મુસલમાન મન મેળવીને,
રાખે પ્રીતિ મિત્રાચારી કરો ૨
અમલ વિમળ છે અત્રે રાજ્યનો,
સ્વનત્ર છે નરનારી,
બપના બારે આજ ભડકા જે તેમા,
એ દુખ છે ખેદકારી કરો ૩
જીવ ચરાચરનું શિવ જીવન,
અવિગત ને અવિકારી,
દુષ્ટ મારી ગરીબોને ઉ
દાખવી માયા તમારી

રાગ

“સેક સગાળશા સાધુને સેવે,
મન્યુ બડ મુબઈ માહીરે, રડે

“વત ઓગણી ઓગણપયાસ ને બીજે -
‘દીન’ મન્યુ તેથી, ઉચ્ચ
જન

—
૧૫૫ હિંદુસ્તાનમાં અને બ્રિટિશ

માં સહુથી અગ્રેસર છે વેપારવાણજમાં પહેલે
નખર છે ને ત્યાં નિત્ય લાખો કરોડોની ઉથલ પાથલ
થાય છે. ત્યાં પોલીસ અને પલટાણોનો પ્રતો ખદા-
ખસ્ત છતાં, સં ૧૮૪૯ ના ખીજ આશાડ વદ ૦))
શુકરવારથી ત્રણ દિવસ સુધીમાં, અગાઉ કદી નહીં
બનેલો એવો, હિંદુ અને મુસલમાન કોમો વચ્ચે દુષ્-
દાયક દગો થયો છે. “મારો કાપો, દીન, દીન, હર, હર,”
ના ત્રાસ દાયક શબ્દો એ ત્રણ દિવસમાં સભગાયા છે
ને આખી મુખર્ષ મોટા ગલરાટમાં ભયભીત થઈ ગઈ
છે. આ ખનાવનો સત્તાવાર હેવાલ પ્રકટ થયો નથી, પણ
એટલું તો જણાવવામાં આવે છે કે, “આશરે ૧૫૦
કરતા વધારે માણસો મરણ શરણ થયા છે, ૮૦૦ થી
વધુ માણસો ઘાયલ થયા છે. ૧૫૦૦ થી વધુ માણસો
કેંદ પકડાયા છે, ૧૫ થી વધુ દવાલચોનો નાશ થયો છે.
૫ થી ૭ મસીદા તુટી છે ૪ થી ૬ દરગાહોનો નાશ

~ ~ ~

૫૦૦૦૦૦ થી વધારેની લુટ

મોટા મલીને ૩૦ અમલ-

મલદાર મીં વિન્સેટ પણ

માણસ આવ્યું છે ૧૦૦૦

નાવી છે સૌ હજી પડાવ નાખીને

૧૦૦૦ મુખર્ષની પોલીસે અથાગ શ્રમ

મગરા વેઠી આ તોફાનને શાત કીધ છે”

ગ્રણા લોકો ત્રામગી -

...ના એવી ઉચાટ,

... સરે, સહુ જીવ લેને નારો ૨

... માસની તારીખ અચાર, અઠાર ત્રણનું સાલ;
નોંધ થઈ ઇતિહાસમા તેની, સહજ આવવા ખ્યાલ,
લખુ છું લોકને કાળે રે, થોડું જતાત હું આળે. ૩

મગળદાસ બળરની પાસે, મોટી જે જૂના મસીદ,
લોઢી ઠોકી નીકળ્યા બડખોરો, મુખે લણી દીન દીન,
માથેના માર સોટા લઇનેરે, વચન બહુ હલકાં કહીને. ૪
પોવિસ છેક અશક્ત થઈ પડી, ખાધો તેણે પણ માર;
કાંટથી મોટા માજીએટ આવ્યા, આવ્યા ધણા અમલદાર,
તથાપિ ન તે તણુ ફાવ્યું રે, તોફાને બહુ હ ફાવ્યું. ૫

કરી ધસારો દેવલ ઉપર, વિઠ્ઠલ કીધા લોક,
ખાર ફોડીને અદર પેઠા, હુલડખોર અથોક,
હિંદુ દેરા અમડાવ્યારે, ફેંકાટ લોકો ફેંકાડાવ્યા ૬

પથર લાકડી ને નળિયાથી, મારી જૂના હનુમાન,
સુદર મદિર પદર જેટલા, કીધા ખેદાન મેદાન,
માથા કૈંક લોકના ફોડ્યા રે, દુકાનોના તાળા તોડ્યા. ૭

નાગદેવીનું મદિર તોડવા, કીધી ધણી તજવીજ,
કમાન તોડી હેનાન જનોએ, પણ તે બારણું નહિજ,
દુકાનોમા કીધો ધસારો રે, લૂટી લીધો માલજ સારો ૮

ગુલાલવાડીના રામને રાજવાડા પથર ફેંક્યા અપાર,
રક્ષવાને ગયા હિંદુઓ તેમણે, ખાધો ખાડીખંધ માર,
દગો એથી આગળ ચાલ્યો રે, રહ્યો નહિ કોઇનો ખાલ્યો ૯

ખેતવાડીના માર્ગની મારી, કકડા કર્યા ખે ચાર,
ગુજરાઓની ખૂંટ લાગી, માથેના મોકમ માર,
અતિ રુકને રંગડ્યા રે, સૂતા સાપો જગાડ્યા. ૧૦

પાથળે પાળી દાખાબદ્ધ મારવી ભીંગળાવ્યા મોઝા

મડમને મારી પાડીરે, અહીં

કામાટી લોકની કામિની કેરી, લૂટવા લા
વેર વસ્યુ તેથી કામાટીએને, ઝેરનો નહિ અદાજ,
શીધા હાથ સોટા મોટારે, પીસી નાખ્યા કેકના ટોટા ૧૨
ડકન રોડ ને હુગરી ઉપર, ચાલ્યો કેર ચોક્કર,
તે અટકાવવા પલટન ચાલી, નાગી લઈ સમશેર,
ગોળીના ખારો કાપારે, બીજા બહુ ઉપાય લીધા ૧૩
માડ માડ બ્યા શાત પડે લા, જાગે બીજે પોકાર,
આજ કાટે કહા થીગડુ દેવું, એવો બન્યોજ પ્રકાર,
ગઈ પોલિસ ગભરાઈ રે, ચાલી ચતુરાઈ ન કાઈ ૧૪
બધ પડી ત્રામત્રે આગગાડી, બધ ટપાલ ને તાર,
બધ વિશાળ નિશાળો ચઈ ને, હાશીસમા હાહાકાર,
ધવાયા રસ્તે જનારારે, થયા નિરૂપાય ભિચારા ૧૫
અમાસની હડતાલ હતી તેમા, આજે પડી પડતાળ,
મુબઈ પૂર ઉજડ જેવું થયુ, સ્મશાન સમ બેહાલ,
લોકોને લીધા લૂટી રે, ખરેખરી હિંમત ખૂટી ૧૬
સાઝ સુધીમા સેકડો લોકનો, નીકળી ચૂકા ધાણ;
ગત વિષે મળુ એવીજ રીતે, ચાલી રહ્યુ રમખાણ,
પછિ તોપે તાકી ઉડાવ્યારે, લુચ્ચ લોક હાથ ને અખ્યા ૧૭
પુનેથી ગોરી પલટન આવી, વાચિ તાબડોતોબ તાર,
ભાસાથી માર્યા લુડા જનોને, ચાલી લોહીની ધાર,
ખાધી બધીવાન બનાવ્યારે, રહ્યા નહિ મળુ અટકાવ્યા, ૧૮
લશકરી લોક વિમાસવા લાગ્યા, મશ્કરી જેવો તાલ,
કધ બાણુ જાણુ ને શુ કરવું, તેનો ન આવે ખ્યાલ,
પોલિસનુ પોલ કેવાયુ રે, અચાનક આ શું રચાયુ ? ૧૯
સનીવાર રહવારમા પહોંચ્યો, મહારાણીજીને તોર,
માનિયા અગાઉ લાગે તેવાને અગાઉનો નહિ વાગે

૫૧ નૂકી આગ;

૧૨૧ થઇ ગઇ, ભાગવાનો નહિ લાગ,

૧૨૧ મારામારી રે, ખીલે બહુ નરને નારી ૨૧
મુઅઇના આશરે નેવું લોકો, મુઅઇ બે કમ્મ આજ,
હોઢ કરોડના ઘરેણા ગાહા, રાખ્યા રક્ષણ કાજ,
લૂટારાના કોપથી કપી રે, બેહા નહિ જન કોઇ નથી ૨૨
મોતી બજાર ઝવેરી બજાર ને, ખીજા વેપારી બજાર, ૫૩૩
ખીતા ખીતા ઉવડી પડે બધજ, સાબળીને પોકાર
મુઅઇની બધ થઇ મીયોરે ધધો પડયો છેકજ દીયો ૨૩
વાદરા કરા કસાઇએને, બુઘને કીધા હાથ,
છરા બેચી લઇ ફરવા દીધા, મળે ન ફિતુરી સાથ,
રચી એવી યુજિત મારી રે, મટે ઝઢ હુવડ બારી ૨૪
મુરત, પુના ને અમદાવાદમા, ફેલાયો આ ગભરાટ,
કાશમીર ને કલકત્તાના લોક કરે ઉચાટ,
મુઅઇની મોકાણુ બાણીરે, થયા દીવ પાણી પાણી ૨૫
પદ—રામચી.

“ પદોરે પોપટ રાજ રામના ”—એ રાહ

હાક વાગી હનુમાનની, રામ મળે પધારયા,
ઉમારી આર્ય સમસ્તને, રાક્ષસોને સહારયા ૬૩ ૧
તેમજ આ કળી કાળમાં, કાળો કેર કરીને,
લોક હરામીને હણ્યા, હરિયે શુ કરીને ૬૩ ૨
જૂની હનુમાનની ગલી, જુઓ મરજી પાસે,
ડકો પવનમુતનો સુણી, કપી ઉડ્યા ચોપાસે ૬૩ ૩
અરિ દળને નિર્મૂળ કરી, પ્રલય રૂપ પ્રકાશ્યુ,
આલ્યુ અયાગ લોકાન તે, અતિ બયભીત ભાર્યુ ૬૩ ૪
અકાળ કાળ થઇ ગયો, અતિ અધમનો એથી,
ફિટકારે આલમ દીલથી એવી થઇએ કળેતી ૬૩ ૫

કોઈ ગોરક્ષણથી કહે, 'યે' -
 કોઈ પ્રભાસના ત્રાસને, આડે લાવી' ૭
 જેમ જેને ગમે તેમ તે, દોષ દૂનિયામા દેખે હાક
 એવા તમામ નીમિત્તની, ઠીક સમજીતી થાતે,
 યોગ્ય ઉપાય લીધા હોતે, કદી મરત ન થાતે હાક ૮
 રાખી એતુ વેર અગમા, હોય હુલડ મચાવ્યુ,
 નાશ એથી ઉઘટો થયો, એથી હાથ શુ આવ્યુ હાક ૯
 મિત્રાચારી થકી થાય છે, એક મેકતુ સાર,
 મૂકી એ ઉત્તમ માર્ગને, ચાલ્યા કરવા નહાડ. હાક ૧૦
 ચેતી ચેતી હજી ચાલતા, નથી ચિતા કળાની,
 અરસપરસ સુખ શાંતિથી, કાન મોજ મઝાની હાક ૧૧
 લલિત.

ગરિય લોકની વહાર આ સમે, સુજન સૌ કરો પ્રેમથી તમે,
 જન અનાથ જે છેક છે થયા, વગર વારસુ રડવડે રહ્યા ૧
 ખુન ખરાબિયી નાશ છે થયો, જીલમ તેમનો, જન્ય ના કહ્યો,
 પટકિને ક્યો કર કારમો, અજ્ઞ જાણિયે આજ આ સમે ૨
 પુનિત મદિરોને પ્રજાગિયા, ધરમના રૂડા ધામ ટાળિયા,
 ગળ્ય વાતછે ત્રાય ત્રાયરે, સુવડ રાજ્યમા હાય હાયરે ૩
 પતિ વિયોગિ થૈ કેક પ્રેમદા, જનક વીરહે દેવ-મુત-મુર્તા,
 પિતુ રડે વળી બાળકાગથી, રૂઢી માતનુ શુ કહુ કથી ૪
 શરમની બની વાત એ ખરી, સદેહ દિલ બજે પર પીડે કરી,
 અતિ અધર્મ એ આજછે થયો, ખચિત ખેદ ને જાણના
 સહો ૫

સુજન રકને પોષિ પાળવા, અનધનાદિકે દુખ ટાળવા,
 શુભ ઉપાય લે સાલ્વતા કરો, જર જરર દેહ ખડા હરો. ૬
 ગરબો.

“... ને કાલિ કાળમા જો ” — એ રાહ.

	કાળો	૧
આગાનમા ને,		
૨૦ નાટાં મદિર ને મકાનમા ને	કાળો	૨
ગયા હાજા હિંદુઓના ગડગડી ને,		
૧૧ રમ રાખ્યો ધાટી લોકે લડી ને	કાળો	૩
શુદ્ધ બુદ્ધ વિના ફરે છે બેબાકળા ને;		
થયા લુચ્ચા લોકો ને અતિ આકળાને	કાળો	૪
કચ્ચા ખૂન ને ખરાબિ સનાતી થકી ને,		
૧૨ વાળ્યો ધાણુ જાણુને તેમનો નકી ને	કાળો	૫
ખાળી મસીદોને ઘરગા ખસેડીઓને,		
જડી જુવમી જનોને હાય બેડીઓ ને	કાળો	૬
૧૩ લોચ પોચ થયા બડખોર ધાતકી ને,		
તોચ નરમ પડયા નહિ તેઓ નકી ને	કાળો	૭
નેર મુશક જેવુ મસ્તાનુ ને,		
શૂર દાખબુ તથાપિ પહેલવાનુ ને	કાળો	૮
લોક મિલ્લી જેવા ને બહુ બિહકણા ને,		
૧૪ કચ્ચા ઠાર શત્રુને ન રાખી મણા ને	કાળો	૯

મરાઠી ચાલની સાખી.

સુસલમાનના લગાગા જે હિંદુ હતા વમનારા,		
પડોશિઓના ત્રાસે કરીને, કપિત થયા બિચારા		૧
સરકારે સુવિચાર કરીને, ધર કરાવ્યા ખાલી,		
માધરખાગ મહાજન વાડી-આ રાખ્યા સમાળી		૨
આર્ય પ્રજાએ આપી તેને, મદદ શુભ આ ટાણે,		
અન વસ્ત્ર ને વાસણુ કેરી, વૃદ્ધિ થાતી જાણે		૩
અહણુ સરખો પુણ્ય કાળ આ, જાણી જન શ્રદ્ધાળુ,		
દીન જનોને દાનજ દેવા, થયા પરમ કૃપાળુ.		૪
ઐર ધર ભમતા ગરિબ લોકો લે સિરપર ઉચાળા		

માડિયાવાડે નં શુભે...
 પોલિસ થાળી ઠોકી રોકે, પણ...
 ધાત્રી મોત્રી ને ગુજરાતી, સર્ધ સુનાર લુહાર, ૫૬
 સોની સાળવી માળવી લોકો, ભાગ્યા બણી પુનાર ૭
 મારવાડે ને મેવાડે પણ, ચાલ્યા લોક અપાર
 હરકતમા થઈ બરકત મોટી, ગાડીને આવાર ૮
 નરનારી ગમગીન થયા ને, બાળક કરે રૂદન,
 અતિ કલ્યાત જરી ગમરાયે, દોલ્લલા લાગે દિન ૯
 બંધ બજારે જલુસ ન મળે, તેથી સહુ બેજાર,
 હુલડનો હિગામ થવાથી, લોક અન્યા લાચાર ૧૦
 સુદર મદિર બધ થયા ને, ઠામ ઠામ ઉભડ,
 પહાડ સગિઆ પુરૂપ પડિયા, ભાગ્યા તેના હાડ ૧૧
 બહોર રસ્તે ઝપાઝપી, કાપાકાપી ચાથી,
 નમ ઉડી બહુ વાનની તેથી, બેઠા જન ધર ચાથી ૧૨
 વેશધારી ફરતા આ ટાણે, લોકનો કરવા નાગ,
 આમના નેવા બડકા બેઠે, ઘડી વડી ચેપામ ૧૩
 બંધાઓને રૂપેયા દઈ, રાખ્યા ચોડી કાળે,
 પેડા બરશી ખુબ ખવાડે, આળે ઉરની દાઝે ૧૪
 વાકડા મરદો રાકડા થઈને, ધર ખૂણે સતાણ્યા,
 નિર્ધન ને ધનવાનો બાણે, આજ સમાન ગણાણ્યા ૧૫
 મદ મૂકીને મહાજન મનથી, સોટો સોર કરેછે,
 થડિ પત્રમા શુ ગજબ ચારો, દીન વચન ઉચરે છે ૧૬
 બંધારો.

“શુને છોડ ચલા બંધારો” — એ રાહ
 ધન ધન લોકો કામાટી, શુણવત ખરેખર ધાટી (ટેક)
 તન વીર રૂધિરથી ધોધુ, પાછુ વાળી ના નેધુ;
 તોડી તે ફાની તાડી, ધન ધન લોકો કામાટી

- નન ધન લોકો કામાડી ૨
- નહુ શૂરા, આગ્રહમા નહિ અધૂરા,
 હરમનને દીધા દાડી, ધન ધન લોકો કામાડી ૩
- કેમરિયા કીધા હાથે, મરદાની જુરસા સાથે,
 ઝટ ફિતુરની ફે ફાટી, ધન ધન લોકો કામાડી ૪
- છો પેશવાઇના અશી, શ્રી શિવાજીના શુભવશી,
 નહિ મેગી તમે તો માડી, ધન ધન લોકો કામાડી ૫
- ધંધર યશ તમને આપે, આનંદે નિશદ્દિન થાપે,
 નહીં દરે દેશદિત સાડી, ધન ધન લોકો કામાડી ૬

૫૬

- “કુળ સમરોગે રામ અબ તુમ ”—એ રાહ
 મરવાથી શું ડરતું, બાઈ, મરવાથી શું ડરતું ? (૨૬)
- મોકુ વેલુ એકજ વેળા, છે માણુમને મરવું,
 રોગે ભોગે રણ સભોગે, નથી નથી ઊગરવું બાઈ
- નિદાર્ધ નામર્દ ગણુઈ, પાછું પગલું મરવું,
 એ જિવ્યાથી મરવું સાર, કે સ્વર્ગે સચરવું બાઈ
- શૂરવીરનો સદાય જય છે, અવિચળ પદ તે ધરવું,
 હિમત આગ્રે સત્રુ ભોગે, થાય કુ ખથી તરવું બાઈ
- સતાર્ધ કાયર ઠરવું ને, સખળ અરિદળ કરવું,
 એમ છતાં પણ તનમન તે તો, કાન કહે પરહરવું બાઈ

લાવણી.

- “સહુ યત્રો જીવવા જગ ખુગલો વાગે”—એ રાહ
 ઝટ કરો સપ સુખઝાર, મૂકી જુદાઈ,
 નહિ લડવામા કંઈ સાર, વિચારો બાઈ (૨૭)
- જો થયો હોય અન્યાય, ન્યાય તો માગો,
 જો ગયો ન્યાય ન

ખાલી શુ ખરપટ કરે, બંધન —
 નર મૂરખ મમતે મરે, બર્થ ઉભરાઈ,
 નહિ લડવામા કઈ સાર, વિચારો બાધ —ઝટ
 જે ગુન્હેમાર જન હશે, પામશે શિક્ષા,
 જે જીવનમાર જન હશે, થશેજ પરીક્ષા,
 છે ન્યાય નીતિનો નિયમ, અસહ્યથી એવો,
 તે મૂકી ઉલટો માર્ગ, ઘટે ના લેવો
 છે સમાધાનિમા શાંતિ સૂખ સરસાઈ,
 નહિ લડવામા કઈ સાર, વિચારો બાધ —ઝટ ૨
 જે જીવનમારની વહાર, કરે તે પાપી,
 નહિ મનાય તે કો વાર, ઉદાર પ્રતાપી,
 સમજી જાણી નિજ ધર્મ, અધર્મજ ટાળે,
 તે આડે આવે દુષ્ટ, કષ્ટ દષ્ટ ખાળે
 શુભ અર્થે મરવું કદી, એજ મરદાઈ,
 નહિ લડવામા કઈ સાર, વિચારો બાધ —ઝટ. ૩
 છે એકજ મગની ફાડ, મુમલમીન હિંદૂ,
 તે બે વચ્ચે જે ફાટ, તેજ હું નિંદુ
 છે ધર્મ અધર્મે વેર, વેર હા ના-ને,
 તેથી આ કાળો કેર, થયો તોફાને
 કે ધાયલ ને કે મુવા, છેક રેસાઈ,
 નહિ લડવામા કઈ સાર વિચારો બાધ —ઝટ ૪
 છે ઉભય પ્રજાને દુખ, અભય નહિ કોઈ,
 ખાલી ધરમા ગભરાઈ, રહ્યા શુ જોઈ,
 તમે કરો એક ઇકરાર, સંપનો સાથે,
 અડચણ આવે ન લગાર, કદી કો માથે
 શુભ સુયશ લહો શુરવીર, શ્રમ નથી કાઈ,

